

Söylem Üretimi ve Tüketiminde Pragmatik *Abdulhamit ÇAKIR ¹Gizem Özlem YURTOĞLU²

Geliş Tarihi: 11.03.2026
Kabul Tarihi: 26.06.2026
Yayın Tarihi: 29.06.2026
Değerlendirme: İki Dış Hakem /
Çift Taraflı Körleme
Makale Türü: Araştırma Makalesi

Atıf Bilgisi:

Çakır, Abdulhamit; Yurtoğlu, Gizem
Özlem (2026). Söylem Üretimi ve
Tüketiminde Pragmatik. *International
Journal of Language and Translation
Studies*, 6/1, 133-155.

Benzerlik Taraması: Yapıldı –
iThenticate

Etik Bildirim:
lotusjournal@selcuk.edu.tr

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan
edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek
için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans Yazarlar: Dergide
yayınlanan çalışmalarının telif hakkına
sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0
lisansı altında yayımlanmaktadır.

Öz

Söylem çözümlemesinin temel kavramlarının metin üretimi ve tüketimi süreçlerindeki işlevlerini irdeleyen bu çalışmanın amacı söylem çözümlemesi alanında zaman içinde kullanılan, geliştirilen ve son hâllerini almış olan terimlerden önemli oldukları kabul edilen bazılarının kısaca hatırlatılmasından sonra metin üretme ve çözmedeki işlevlerini incelemek ve irdelemektir. Bahsedilen bu terimler, literatürde, genellikle, yazarların kendilerinin ürettikleri birkaç satırlık kısa metinler kullanılarak incelenmiştir. İletişimsel bütünlüğü olan (uzun) metinlerdeki işleyişleri ihmal edilmiştir. Bu çalışmada ise, bu kavramlar gerçek kullanımdan alınmış metin örnekleri içinde ele alınmıştır. Cümlelerin haber yapısının yani bilinen... yeni... sıralamasının tesadüfi olmadığına ve iletişimsel değer taşıdığına konuşmacının/yazarın karşı tarafın o konuda neyi bilip neyi bilmediği önvarsayımına dayandığına, yani, pragmatik anlamı esas aldığına, ayrıca, cümlelerin tek tek belirli konuları önceleyerek metnin tamamının konusunu oluşturduğuna dikkat çekilmiştir. Söz-Eylem Teorisi, söyleme-kastetme-etki anlam türleriyle bir metnin bağlaşıklık ve bağdaşıklıkla oluşmasındaki rolüyle ele alınmıştır. Bağlamsal ve geleneksel imalar ile mantıksal ve bağlamsal çıkarımlar yoluyla konuşmacıların nasıl semantik ve pragmatik anlamları oluşturdukları ve anlam bütünlüğü olan söylemler ürettikleri incelenmiştir. Semantik bütünlük oluşturan cümlelerin önermeleriyle pragmatik değer taşıyan kastetme anlamlarının arasında bağlamsal sosyo-kültürel bağlar olduğuna dikkat çekilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İma, Çıkarım, Önerme, Pragmatik, Semantik, Söz-Eylem Teorisi.

* Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, KTO Karatay Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, İngilizce Mütercim ve Tercümanlık, Konya, Türkiye, abdulhamit.cakir@karatay.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-6985-2576

² Arş. Gör. Dr., KTO Karatay Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, İngilizce Mütercim ve Tercümanlık, Konya, Türkiye, gizem.barlas@karatay.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-8593-5280

Pragmatics in Discourse Production and Reception*

Abdulhamit ÇAKIR³

Gizem Özlem YURTOĞLU⁴

Date of Submission: 11.03.2026

Date of Acceptance: 26.06.2026

Date of Publication: 29.06.2026

Review: Double-blind peer review

Article Type: Research Article

Citation:

Çakır, Abdulhamit; Yurtoğlu, Gizem
Özlem (2026). Pragmatics in Discourse
Production and Reception. *International
Journal of Language and Translation
Studies*, 6/1, 133-155.

Plagiarism Check: Yes - iThenticate

Complaints: lotusjournal@selcuk.edu.tr

Conflict of Interest: The author(s) has
no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author(s)
acknowledges that they received no
external funding to support this research.

Copyright & License: Authors
publishing in the journal retain the
copyright to their work and their work is
licensed under the CC BY-NC 4.0.

Abstract

The aim of this study, which examines the functions of the fundamental concepts of discourse analysis in the processes of text production and reception, is to remind some of the terms that have been used, developed and finalised over time in the field of discourse analysis and to examine the roles they play in text production and reception. These terms have been analysed in the literature, usually using short texts of a few lines produced by the authors themselves. Their functioning in (longer) coherent texts with communicative integrity has been neglected. In this study, these concepts have been analysed in sample texts taken from actual use. It is pointed out that the news structure of the sentences, i.e. the ordering of given... new..., is not accidental and has communicative value, that it is based on the speaker's/writer's assumption of what the other party does and does not know about that subject, i.e., its pragmatic meaning; on the other hand, what is chosen as new i.e. topicalization of individual sentences in a text helps constitute the topic of the whole text. The Speech-Act Theory is analysed in terms of its role in the formation of cohesive and coherent texts with the help of locutionary-illocutionary-perlocutionary meanings. Contextual and conventional implicatures, as well as logical and contextual inferences are analysed in terms of how speakers construct semantic and pragmatic meaning and produce coherent discourses. There is a contextual socio-cultural link between propositional meanings and pragmatic meanings of sentences ensuring coherence of the text.

Keywords: Implicature, Inference, Proposition, Pragmatic, Semantic, Speech-Act Theory

* Ethical Statement: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

³ Asst. Prof. Dr., KTO Karatay University, Faculty of Economics, Administrative and Social Sciences, English Translation and Interpretation, Konya, Türkiye, abdulhamit.cakir@karatay.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-6985-2576

⁴ Res. Asst. Dr., KTO Karatay University, Faculty of Economics, Administrative and Social Sciences, English Translation and Interpretation, Konya, Türkiye, gizem.baras@karatay.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-8593-5280

Giriş

Geçmişten günümüze dili inceleyenler onun çeşitli yönlerini öne çıkararak, ona farklı açılardan bakarak konuyu anlamaya ve anlatmaya çalışmışlardır. 20. yy'dan önce dil, yazılı metinler kaynak alınarak tarihi değişimi açısından incelenmiştir. Daha sonra, 1930-1950 yılları arasında çalışmalar sesbilim (phonology), biçimbilim (morphology) ve söz dizimi (syntax) unsurları üzerinde yoğunlaşmıştır. 1950-1960 yılları arasında ise dili inceleme birimi olarak cümle benimsenmiş ve cümlenin yapısını öne çıkaran çalışmalar yapılmıştır. 1960'tan sonra ise dil cümle üstü bir seviyede yazılı ve sözlü metinler temelinde ele alınmaya başlanmış (Mao, 2021: 37-45) ve metin (text) ve söylem (discourse) terimleri çalışmaların merkezine yerleşmiştir. Metin Dilbilim ve Söylem Analizi çalışmaları hız kazanmış; konuşanların ve yazarların cümleleri düzenleyerek nasıl anlamlı bir bütün (metin) teşkil ettikleri ve dinleyenlerin ya da okuyanların hangi işlemlerle bu anlamlı mesajı konuşan veya yazarın istediği şekilde doğru anladıkları konuları incelenmeye başlanmıştır. Bu doğrultuda, metni oluşturan cümle ve cümleciklerin anlamlı bir bütün oluşturmaları için gerekli olan bağlam (context), bağlaşıklık (cohesion), bağdaşıklık (coherence), önerme (proposition), kastedilen anlam (intended meaning), ima (implicature), çıkarım (inference) gibi faktörlerin rolleri tartışılmaya başlanmıştır. Bu doğrultuda, çalışmada, bağlam kısaca açıklanacak; ardından bağlam ile yakından ilgili olan pragmatik anlamın ne olduğu, nasıl oluşturulduğu ve söylem inşasında nasıl bir rol oynadığı literatürde geçtiği şekliyle özetlenip Türkçe metinler üzerinde ele alınacaktır.

Bağlam, kısaca, bir konuşmanın geçtiği yer, zaman, durum, konuşmacıyı, dinleyiciyi ve bunların birbiri hakkında bildikleri ve bilmediklerini de içine alan bir düzlemdir. Birçok söz anlamını bağlamdan alır, bağlamından çıkarılırsa boşlukta kalır ve tek başına bir anlam ifade etmez. Bir cümlenin veya söz-eylemin (utterance) iki tür anlam taşıdığından bahsedilebilir; linguistik anlam ve pragmatik anlam. Linguistik anlam yerine semantik anlam, cümle anlamı (sentence meaning), önerme (propositional meaning), asli anlam (literal meaning), metin anlamı (textual meaning), pragmatik anlam yerine ise kastedilen anlam (intended meaning), konuşmacı anlamı (speaker meaning), bağlamsal anlam (contextual meaning) ifadeleri de kullanılmaktadır (Grice, 1975: 41-58). Bir metin incelenirken, kaçınılmaz olarak, her iki anlam türünün de dikkate alınması gerekmektedir. Bir cümlenin semantik anlamı onun kullanıldığı bağlamından arındırılmış, dilin sistematüğinden kaynaklanan ve o dili konuşanlar tarafından ortak kabul gören anlamdır. Aynı cümlenin pragmatik anlamı ise o cümlenin kullanıldığı bağlamındaki öğelerden biri veya birkaçı ile olan ilişkisi sonucu ortaya çıkan dilsel anlamın

ötesine geçen anlamı ifade eder (Cook, 1989, 2003). Bu fark, aşağıdaki örnek ele alınarak açıklanabilir:

A: Önümüzdeki hafta Kiev’e gitmem gerekebilir.
B: Savaş şiddetlendi diyorlar.

Yukarıda verilen, önermeleri arasında açık bir ilişki bulunmayan iki alakasız cümle görünümünde olan bu metinde B’nin ifadesinin semantik anlamı yani herkesin üzerinde mutabık kaldığı değişmeyen anlamı savaşın şiddetlendiğinin rapor edilmesidir ve A’nın sözü ile de bir anlam ilişkisi yoktur. Fakat, B bu cümlesini savaşın Ukrayna’da-Kiev’de olduğunun ve ölüm tehlikesi olduğunun her iki tarafın da bildiği bir bağlamda söylerse ‘uyarı’ veya ‘gitmekten caydırma’ gibi semantik anlamından başka bir anlam ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, B’nin sözlerinden çıkarılan anlamın pragmatik anlam niteliğinde olduğu söylenebilir.

Bir ifadenin semantik anlamı dışındaki kastedilen, ima edilen, demek istenen, önerilen anlamları cümlelerin linguistik yapılarından kaynaklanmıyorsa nereden kaynaklanıyordur sorusuna literatürde şimdiye kadar verilmiş olan yanıtlar örneklerle açıklanmaya çalışılacaktır. Örnek metinleri incelemeyen önce, cümlelerin haber yapısı (information structure) ve söz-eylem teorisi (speech act theory) gibi kuramsal çerçevelerin; ayrıca bağlaşıklık, bağdaşıklık, önvarsayım (presupposition), ima (implicature) ve çıkarım (inference) gibi kavramların özetlenmesi bunların incelenecek metinlerdeki rollerinin anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.

Yöntem

Bu çalışma, söylem çözümlemesi alanındaki temel kavramların metin üretimi ve tüketimi süreçlerindeki işlevlerini inceleyen nitel bir araştırma niteliğindedir. Çalışmada, söylem çözümlemesi ve pragmatik (edimbilim) alanında geliştirilen temel kavramların, iletişimsel bütünlüğe sahip gerçek (uzun) metinlerde nasıl işlediği ve metinlerin anlam bütünlüğünün oluşumuna nasıl katkı sağladığı sorularına yanıt aranmaktadır. Bu doğrultuda, araştırmada literatürden hareketle söylem çözümlemesi yöntemine dair örnekler sunulmuş, bu örnekler üzerinden açıklamalar yapılmıştır ve pragmatik çerçevesinde geliştirilen temel kavramların gerçek metinler üzerindeki işleyişi incelenmiştir. Söylem analizinde merkezi öneme sahip olan bağlam, bağlaşıklık, bağdaşıklık, önerme, kastedilen anlam, ima ve çıkarım gibi kavramlar tanımlanarak örnek ifadelerle açıklanmıştır. Çalışmada, kuramsal açıklamaları daha anlaşılır

kılmak amacıyla Patton (1987: 52-54) tarafından vurgulanan 'zengin bilgi içeren durumlar' ilkesi doğrultusunda amaçlı örneklem stratejisi kullanılarak yazar tarafından kurgulanan kısa örnek ifadelerin yanı sıra, Morley Callaghan'ın 'The Snob', Doğan Cüceloğlu'nun 'Geliştiren Anne-Baba' ve Ernest Hemingway'in 'Hills Like White Elephants' eserlerinden alınan doğal metin kesitleri seçilmiştir.⁵ İnceleme örnekleri, cümlede haber yapısı (information structure), söz-eylem teorisi (söyleme, kastetme, etki), bağlaşıklık ve bağdaşıklık unsurları, önvarsayım, ima ve çıkarım ilişkileri, semantik ve pragmatik anlam katmanlarının etkileşimi doğrultusunda çözümlenmiştir. Metinlerdeki semantik (dilsel) bağlar ile pragmatik (bağlamsal/sosyo-kültürel) bağlar arasındaki etkileşim, metin anlam bütünlüğünün sağlanması açısından irdelenmiştir.

Cümlede Haber Yapısı (Information Structure)

Bir cümleyi taşıdığı haber açısından kabaca iki bölüme ayırmak mümkündür: bilinen (eski) haber taşıyan bölüm ve yeni (bilinmeyen) haberi sunan bölüm (Halliday, 2014: 118). Gündelik bir karşılıklı konuşmada, ya da yazılı anlatımda, konuşanlardan biri bir cümle söylediği zaman, cümlesini, verdiği haber açısından bilinçli ya da bilinçsiz biçimde, sözcesini bilinen ve yeni bilgi şeklinde iki bölümde yapılandırır. Bilinen-yeni haber ayırımı, konuşmacının konuştuğu konuda, muhatabının neyi bilip neyi bilmediği önvarsayımına dayanır. Eğer konuşmacı karşısındaki kişinin kendi cümlesindeki haberin bir bölümünü bildiğini önvarsayıyorsa cümlelerin o bölümü bilinen diye adlandırılır. Eğer konuşmacı muhatabının bahsettiği konunun bir bölümünü bilmediğini önvarsayıyorsa buraya da yeni adı verilir. Yani bir cümledeki yeni haber ve bilinen haber tayini konuşmacının muhatabının o konuda neyi bilip neyi bilmediği önvarsayımıyla -dinleyeni de dikkate alarak- gerçekleştirdiği bir eylemdir. Genellikle, olumlu bir düz cümlede bilinen cümlelerin ilk bölümünde, yeni ise ikinci bölümünde yer alır. Söz konusu ayırımı açıklamak amacıyla aşağıdaki örnek incelenebilir:

Ali camı kırdı.
Cam Ali tarafından kırıldı.
Ali'nin kırdığı camdı.
Kırılan şey camdı.
Ali'nin yaptığı şey camı kırmaktı.
Camı kıran Ali'ydi.

⁵ Aksi belirtilmediği sürece, seçilen inceleme kesitlerinin çevirileri sorumlu yazara aittir.

Yukarıdaki altı cümlelerin önermeleri (proposition) aynı olmasına rağmen bu önerme ayrı söz-dizimleri ile ifade edilmiştir. Bunun sebebi sadece üslup meselesi değildir. Bu sözlerin her biri ayrı ayrı soruların cevabıdır, yani, konuşmacının muhatabının neyi bilip neyi bilmediği önvarsayımına dayanarak düzenlenmiştir. 1'deki cümle karşı tarafın Ali'yi bildiği fakat ne yaptığını bilmediği varsayımından hareketle "Ali ne yaptı?" sorusunun cevabı olarak düzenlenmiş ve "Ali" cümleinin başında "camı kırdı" ondan sonra kullanılmıştır. 2. cümle karşı tarafın "cam"ı bildiği fakat ona ne olduğunu bilmediği varsayımıyla "Cama ne oldu?" sorusunun cevabı olarak söylenmiştir. 3. cümle karşı tarafın Ali'nin bir şey kırdığını bildiği fakat kırdığı şeyin ne olduğunu bilmediği varsayımıyla "Ali'nin kırdığı neydi?" sorusuna cevap olarak tasarlanmıştır. 4. cümle karşı tarafın kırılan bir şey olduğundan haberdar olduğu fakat bunun ne olduğunu bilmediği varsayımıyla "Kırılan şey neydi?" sorusunun cevabı olarak üretilmiştir. 5. cümle karşı tarafın Ali'nin bir şey yaptığını bildiği fakat bunun ne olduğunu bilmediği varsayımıyla "Ali'nin yaptığı şey neydi?" sorusuna cevaben verilmiş bir karşılıktır. 6. cümle muhatabın camı kıran birinin olduğunu bildiği fakat onun kim olduğunu bilmediği varsayımından hareketle "Camı kıran kimdi?" sorusuna yanıt olarak söylenmiştir.

Burada belirtilmesi gereken diğer bir husus da düz bir cümlede... bilinen... yeni... sıralamasına paralel bir... konu... yorum... sıralamasının varlığıdır. Cümlede bilinen konu (topic) yeni ise yorum (comment) olarak da isimlendirilmektedir (Gundel, 1974). Bu açıdan bakınca yukarıdaki cümlelerin öne çıkardıkları konuların farklı olduklarını söyleyebiliriz. Bir metin temelinde düşündüğümüzde metni oluşturan cümlelerin dizaynlarının yani farklı konuları öne çıkarmalarının (topicalization) o metnin bütününe konusunu belirlemede büyük rol oynayacağı aşikardır.

Söz-Eylem Teorisi (Speech-Act Theory)

Söz-Eylem kavramından bahsederken eylem-söz ile cümle arasındaki farkı ortaya koymak yararlı olacaktır. Kabaca, cümle büyük harfle başlayan belli kurallarla oluşturulan, noktayla biten diye tanımladığımız soyut bir dil birimidir. Bu birim ses tellerimizi ve konuşma organlarımızı kullanarak seslendirilirse eylem-söze, yazılırsa da yazıya dönüştürülür. Yani cümle bir potansiyel, eylem-söz ise onun somutlaşmış, realize edilmiş şeklidir. Söz konusu husus aşağıdaki örnek üzerinden açıklanabilir:

Günler kısalıyor.

Yukarıdaki ifade bir cümledir. Bir kişi bunu bir kere söylerse bir, iki kere söylerse iki, üç kere söylerse üç eylem-söz gerçekleştirmiş olur. Yani eylem-söz söyleyerek oluşturulur. Söz-Eylem Teorisi bir eylem-sözün semantik anlamından başka da anlam taşıdığı görüşü üzerine inşa edilmiş bir yaklaşımdır. Nasıl organlarımızla çeşitli eylemler gerçekleştiriyorsak söylediğimiz eylem-sözlerle de aynı şekilde söz-eylemler gerçekleştiririz. Eylem kişinin vücut duruşunu bilerek ve kontrollü değiştirme işi ise söz-eylem de sözlerle gerçekleştirilen, bilerek yapılan değişimi ifade ederler (van Dijk, 1977, 1985). Dolayısıyla, eylem-sözlerle gerçekleştirilen işlere söz-eylem denilmektedir. “İyi günler!” diyerek selam, “Bak bozuyoruz.” diyerek tehdit, “Yollar bozuk, dikkatli ol.” diyerek uyarı söz-eylemlerini gerçekleştirmiş oluruz. Bu durumlarda söylemek doğrudan bir eylem gerçekleştirmektir denilebilir. John Austin (1962) ilk defa bazı sözlerin haber değeri taşımadığını ve sadece kendilerini beyan ettiklerini ortaya koymuştur. Daha sonra söz-eylem teorisi Searle (1969, 1975) ve de Beaugrande ve Dressler (1981) tarafından geliştirilmiştir. Gelineen noktada söylenilen her söz ile bir söz-eylem gerçekleştirildiği kabul edilmiştir. Austin (1962: 103) bir eylem söz ile konuşmacının üç çeşit eylemi aynı anda yerine getirdiğine işaret etmiştir:

Söyleme (locution): konuşmacının semantik anlamı olan bir sözü söyleme işi

Kastetme (illocution): konuşmacının söyleme ile kastettiği anlam, yaptığı söz-eylem

Etki (perlocution): söyleme ve kastetme eylemleri sonucu dinleyicinin düşünce ve davranışlarında yapılan, yapılmak istenen değişiklik

Bu noktayı daha anlaşılır kılmak adına aşağıdaki örnek incelenebilir:

Baba: Yarın senin arabanla yola çıkıyoruz.
Oğul: Tamam. Yıllık bakımını yaptırdım zaten.

Baba'nın bu konuşmada geçen eylem-söz'ünün yukarıda bahsedilen üç katmanlı anlamına bakıldığında;

Söyleme: Baba, semantik anlamı ve gönderimleri açık olan bir söz söylüyor. “Yarın”ın hangi gün olduğu bağlamdan çıkarılabiliyor, “senin araban” gönderim ifadesiyle kastedilen araç belli ve çıkılacak “yol”un gönderimi açıktır.

Kastetme: Bu eylem-sözün semantik anlamı dışında kastedilen anlamına baktığımızda bağlamdan babanın bir hatırlatma yaptığını veya oğlunun arabasının eksiklerini tamamlaması gerektiği uyarısını yaptığını tahmin edebiliriz.

Etki: Baba'nın söyleme ve kastetme yoluyla oğuldan nasıl bir tepki beklediği. Oğul'un bağlama uygun her sözü, her hareketi etki anlamını oluşturmaktadır. Bu örnekte, oğul arabanın yıllık bakımını yaptırdığını söyleyerek, babasının sözünün üçüncü anlamını karşılamıştır.

Bu anlamlardan birincisi en az, ikincisi biraz daha fazla, üçüncüsü de en çok esneklik özelliği taşımaktadır. Söyleme kısmı bu dili kullanan herkes için değişmeyen semantik anlam taşıdığı için esneklik oranı en az olanıdır. Kastetme bölümü bağlama göre, uyarı, hatırlatma, karar verme vs. gibi farklı anlamlar taşıyabileceği için birinci bölüme göre çok daha esnektir ve karşı tarafça yüzde yüz kestirilmesi mümkün değildir. Etki yani üçüncü anlam alanı da dinleyicinin nasıl bir tepki vereceğinin kestirilememesi dolayısıyla daha da kaygan bir zemin oluşturulmaktadır. Son iki aşamadaki anlamların birinciden farklı olabileceği ihtimali bazen konuşmacılar tarafından kendi avantajlarına kullanılabilir. Bu doğrultuda bir başka örnek incelenebilir:

Ustabaşı: Bundan sonra herkes haftada iki gece nöbete kalacak.
İşçi: Ben kalamam.
Ustabaşı: Sen bilirsin.

Bu konuşma üzerine işçi doğrudan patrondan gidip ustabaşının kendisini kovmak istediğini söyler. “Sen bilirsin.” Eylem-sözünden kendisini kovacağı anlamını çıkarır. Patron ustabaşından durumu açıklamasını istediğinde ustabaşı kendisinin kovma kelimesini kullanmadığını kastının o olmadığını, “Sen bilirsin.” diyerek ona muhtemel sonuçları hatırlatmak istediğini söyler. Böylece, kastetme anlamının esnekliğini kullanarak muhtemel bir zarardan kendisini koruduğu söylenebilir.

Bağlıklık (Cohesion) ve Bağdaşıklık (Coherence)

Bir konuşmaya ya da yazıya metin diyebilmemiz için o konuşma ya da yazıyı oluşturan cümleler, cümlecikler, bütün linguistik birimler arasında anlamlı ve tutarlı bir bağ olması gerekir. Gelişigüzel yan yana veya alt alta konulmuş ibareler bu bağdan yoksundurlar. Daha anlaşılır olsun diye metni oluşturan bu unsurlara cümleler diyelim. Bir metni oluşturan cümleler birbirlerine iki tür bağ ile bağlanırlar; formel (gramer) bağlarla ve pragmatik bağlarla. Bunlara

sırasıyla bağlaşıklık ve bağdaşıklık denilir. Bağlaşıklık iki şekilde sağlanır: gramer bağları ve kelime bağları ile. Gramer bağları gönderim ifadeleri (reference), eksiltili ifadeler (ellipsis), yerine alma (substitutions) ve bağlaçlar (conjunctions) içerir. Kelime bağları ise tekrarlar (repetitions), eş anlamlı (synonym) ve zıt anlamlı (antonym), alt anlamlı ifadeler (hyponym) ve birlikte kullanılan kelime gruplarından (collocations) oluşur (Halliday ve Hasan, 1976). Metinler sadece semantik anlamları ilişkili cümlelerin bir araya gelmesiyle oluşmaz, bunların yanı sıra kastedilen anlamları arasında ilişki bulunan cümlelerin de katkısıyla tutarlı ve anlamlı bir bütün oluşturarak vücut bulurlar. Bu doğrultuda, aşağıdaki örnekler incelenebilir:

A: Kapı çalıyor.

B: Ellerim dolu. Açamam şimdi.

Bu kısa konuşmada “Kapı çalıyor.” ile B’nin sözlerindeki “Açamam” (I can’t open it.) cümlelerinin semantik anlamları ilişkili olduğu için yani “Açamam” ifadesinin kapı için kullanıldığı net olduğu için A ve B’nin konuşmaları arasında linguistik bağ oluşmuş ve böylelikle bağlaşıklık sağlanmıştır.

A: Kapı çalıyor.

B: Ellerim dolu.

Bu örnekte ise A ve B’nin cümleleri arasında herhangi bir linguistik veya semantik bağ yoktur. Buna rağmen bu metnin bir anlam ifade etmediği söylenemez. Bu metni anlamlı kılan bu cümlelerin önermeleri (proposition) arasındaki ilişki olmadığına göre konuşmacıların kastettikleri anlama yani ifadelerinin söz-eylemleri arasındaki ilişkiye bakmamız gerekecektir (Widdowson, 1978: 22; Davies, 2010). A’nın kastettiği anlamın “Kapıyı açar mısınız?” şeklinde ifade edilebilecek bir rica ve B’nin kastettiği anlamın ise “Ellerim dolu. Bu yüzden açamam.” şeklinde ifade edilebilecek bir ret olduğu görülecektir. A ile B’nin cümleleri arasında formel bir bağ olmamasına rağmen rica ile ret arasında pragmatik bir anlam bağı vardır. Taraflar ricanın kabul ya da ret ile sonuçlanacağına dair sosyo-linguistik ortak bilgiye sahip oldukları için alakasız gibi görünen bu konuşmanın tutarlı, anlamlı ve bağdaşık bir metin oluşturduklarından emindirler (Çakır, 2017). Bu örnekten de anlaşılacağı üzere bir metin bağlaşıklık olabilir, bağlaşıklık olmayıp bağdaşık olabilir veya hem bağlaşıklık hem de bağdaşık olabilir. Bağlaşıklık, bağdaşıklık için ne gerekli ne de yeterli bir şarttır.

Önvarsayımlar (Presuppositions)

Pek çok konuşmada, konuşmacılar muhataplarının itiraz etmeden kabul edeceğini düşündükleri bazı varsayımlarda bulunurlar. Bu tür kabullere önvarsayım denilir. Önvarsayımlar konuşmacılar tarafından konuştukları kişilerle paylaştıkları ortak bilgi alanı olarak görülürler. Bu durumu açıklamak adına aşağıdaki örnek incelenebilir:

Amcam gelecek hafta Almanya'dan dönüyor.

Bu ifadesinde konuşmacı bir amcasının olduğunu karşı tarafın irdelemeden kabul edeceğini çünkü bu bilginin ikisinin de paylaştığı ortak bilgi alanında bulunduğunu varsayıyor. “Amcam” bilinen ve cümlelerin geri kalan kısmı yeni olarak değerlendiriliyor. Bu tür önvarsayımlara pragmatik önvarsayımlar deniliyor. Bununla birlikte, önvarsayımlar yalnızca pragmatik düzeyde ortaya çıkmaz; bunun yanında mantıksal önvarsayımlar da bulunmaktadır:

X, Y'yi önvarsayıyor demek

- a) Eğer X'in önermesi doğru ise Y doğrudur.
- b) Eğer X'in önermesi yanlış ise Y doğrudur (Leech, 1974) demektir.

Mantıksal önvarsayımlar cümlelerin önermelerine (semantik anlamlarına) dayanmaktadır:

- a) Evlendiği sarışın dolar zenginiydi.
- b) Evlendiği sarışın dolar zengini değildi.
- c) Bir sarışınla evlendi.

Bu durumda ‘a’ doğru ise ‘c’ doğrudur ve ‘b’ doğru ise ‘c’ yine doğrudur. Kişinin evlendiği kadının sarışın olması önvarsayımı bu cümlelerin bağlamdan aldıkları pragmatik anlama değil, önermelerinden mantık bağıyla çıkarılan anlama dayanmaktadır.

İmalar (Implicatures)

H.P. Grice (1975: 41-58), ‘ima’ terimini bir konuşmacının sözlerinin doğrudan semantik anlamını (literal meaning) değil de ima yoluyla demek istediği, kastettiği anlamını ifade etmek için kullanmıştır. İma söylenilen bir sözün linguistik anlamını aşan bir anlamdır, ‘çıkartım’ ise dinleyicinin söylenilen sözün semantik anlamı dışında kastettiği anlamı deşifre etme eylemini ifade eder. Horn (2004: 6), “imayı konuşmacının, çıkartımı dinleyicinin yaptığı” savunmuştur. Konuyu daha anlaşılır kılmak adına aşağıdaki örnek ele alınabilir: İki arkadaş bir yerde hamburger yerken aralarında şu konuşma geçer:

A: Hamburgeri nasıl buldun?
B: Hamburger hamburgerdir.

B'nin cevabı bir anlam ifade etmiyormuş ve bir kelimenin gereksiz tekrarından ibaretmiş hissini uyandırmaktadır. Halbuki B, bu sözleriyle kelimelerin asli anlamlarının dışına çıkarak 'ima' denilen ikinci bir anlam kullanmaktadır. Dolayısıyla, bağlamına göre "Bütün hamburgerler aynıdır." veya "Ben bu işten pek anlamam." iması olduğu söylenebilir. Bu ikinci pragmatik anlam sayesinde B, A ile karşılıklı konuşma ilkelerine uyarak söyleşisini sürdürmüştür. Grice (1975) imaları ikiye ayırmıştır: 'Geleneksel' (conventional) ve 'bağlamsal' (conversational). Geleneksel imalar konuşma bağlamından hatta konuşmacının niyet ve inançlarından bağımsız olarak dildeki bazı geleneksel kullanımlardan kaynaklanan imalardır. Öyle ki, "komşularım Rus fakat iyi insanlar." ifadesinde kullanılan "fakat" bir bakıma zıtlık ima eder ve Ruslar'ın genellikle "kötü" oldukları imasını uyandırır. "Nilgün bile köfteyi sevdi." cümlesindeki "bile" kelimesinden dolayı Nilgün'ün seçici olduğu ve normalde köfteyi sevmediği iması gerçekleştirilmiş olur. "Bir bahçeden bir çiçek aldı." ifadesinde doğal olarak bahçenin de çiçeğin de konuşmacıya ait olmadığına ima edildiği söylenebilir.

Bağlamsal imalar konuşmacının kastettiği anlamı esas alan gerçek imalardır, 'Özel' (particularized) ve 'Genel' (generalized) diye ikiye ayrılırlar. Özel imalar konuşmacının sözleriyle konuşma anında ve bağlamında semantik anlam dışında kastettiği anlamlardır. Bu bağlamda, bir örnekle açıklanabilir: John ve arkadaşı Jane bir kafede oturuyorlar ve Jane pasta yiyor ve kahve içiyor. John "pasta çok güzel görünüyor." diyor. Bu ifadesiyle John'un arkadaşının pastasından biraz almak istediğini (sırf o duruma özel) iması ortaya çıkabilir. Tabii bu ima'nın gerçekleşmesi John'un acıkmış olması ve John ve Jane'nin samimiyet derecesi gibi pek çok bağlamsal faktörün de bir arada olmasını gerektirebilir. Genel imalar spesifik bir bağlama dayanmayıp toplumun genelinde kabul gören standart yapılarıyla öne çıkan imalardır.

(1) A: Akşam boş musun?
(2) B: Bilmiyorum. Sen na'pıyorsun?
(3) A: Bi yere davetliyim ama hiç gidesim yok. Bi bahane bulsam!
(4) B: Ha! Öyle mi? Anlıyorum. Bak, ne diyecem. Titanik'i gördün mü? (Haugh, 2012).

A'nın ilk sorusunun B'yi bir şey yapmaya davet etmek istediğinin standart bir ön hazırlığı (Shegloff, 2007) olduğu açıktır. Yani, telefonda iki arkadaş konuşuyorlar ve A konuşmasının devamında B'yi birlikte bir eylem gerçekleştirmeye davet edeceğini ima ediyor. Bu standart ima 'genel' imaya bir örnektir. Üçüncü sıradaki konuşmasında A yine bir imada bulunuyor. Fakat bu 'özel' imada bir yere davet edildiğini ve buna icabet etmek istemediğini söyleyerek bu spesifik durumdan kurtulmak için B'den bir davet beklentisini ima ediyor. Bunu B'nin de böyle algıladığını "Ha, öyle mi? Anlıyorum." demesinden çıkarılabileceği söylenebilir. Bu konuşmanın sonunda B de "Titanik'i gördün mü?" diyerek sinemaya davetin standart bir ön hazırlığı olan 'genel' bir ima ile A'nın ima ettiği "Beni davet et de bir bahanem olsun." ricasına olumlu cevap veriyor. Bu kısa konuşmada A'nın ilk ve B'nin son ifadelerinde kastettikleri anlam 'genel' imalar sınıfına girmektedir. A'nın ikinci konuşmasındaki ima ise 'özel' imalar grubuna dahildir.

Çıkarımlar (Inference)

'Çıkarım' bir sözün, bir ifadenin semantik anlamından farklı olarak konuşmacının kastettiği düşünülen anlamını çıkartma olayıdır. Mantıksal ve bağlamsal diye ikiye ayrılır. Mantıksal çıkarımlar linguistik anlamlar arasında mantık bağlarının kurulmasıyla gerçekleştirilir. Bağlamsal çıkarımlar ise sosyal, kültürel ve genel dünya bilgilerinin etkisiyle varılan sonuçlardır. Bir örnekle açıklamak gerekirse;

Her insan hata yapar.
Erhan bir insandır.
Erhan hata yapar

Bu örnekteki ilk iki önerme arasındaki anlam ilişkisinin mantık yoluyla (tümden gelim) (Haugh, 2012) ortaya konulması "Erhan hata yapar." sonucunun çıkarılmasını sağlamıştır. Bunun sosyal ve fiziki bağlam veya genel dünya bilgileriyle bir ilişkisi yoktur. Ama daha önce verilen A ile B arasındaki konuşmada 3. ve 4. satırlarda A'nın sözünden B'nin "bana yardım et" şeklinde ifade edilebilecek olan çıkarımı ise sosyo-kültürel ve diğer dünya bilgileri yardımıyla çıkarılmış bağlamsal bir sonuçtur ve cümlelerin önermeleri arasındaki mantık bağıyla bir ilişkisi yoktur. Bir başka inceleme örneği ise şöyledir:

A: Evde süt kalmamış.

B: Sokağın sonunda bir dükkân var (Cummings, 2005, s. 102).

A'nın B'nin ima ettiği caddenin sonundaki dükkândan süt alabileceği anlamını çıkarabilmesi gerçek dünya bilgisini gerektirmektedir. Yani mahalle bakkallarının birçok şey arasında süt de sattıkları bilgisi olmaksızın bu çıkarım yapılamayacaktır.

Cümlelerin Haber Yapısı, Söz-Eylem teorisi, Bağlılık-Bağdaşılık ve Önvarsayım konularındaki bu kısa açıklamalardan sonra burada verilen teorik bilgiler Morley Callaghan (1964)'nın "Züppe" adlı hikayesinin bir bölümünün çevirisinin söylem çözümlemesinde uygulanmaya çalışılacaktır:

"Yeleğinin iki düğmesi ve ceketinin önü sonuna kadar açık, saçları uzamış, oldukça eskimiş elbisesi içinde daha çok bir beden işçisine belki bir marangoza benziyordu (1). Genç Harcourt'ın öyle bir canı sıkıldı ki, öfkeyle bağırmak geldi içinden (2). Niçin hayatında hiç düzgün elbisesi yokmuş gibi giyiniyordu (3)? Hiç kimseyi umursamıyor (4). Hiç de umursamadı zaten (5). Dışarı çıkarken düzgün bir elbise giymesini yüz defa söyledim (6). Annem de aynısını söyledi (7). O sadece gülüyor (8). Ve şimdi Grace onu görebilir (9). Ve onunla tanışması kaçınılmaz olacak (10)".

Yukarıda verilen numaralandırılmış alıntıdaki cümleler sırasıyla şu ifadelerle başlıyor.

1. Yeleğinin düğmesi... onun (his = father) o	onun - o (father)
2. Genç Harcourt'ın... onun (his = son)	onun
3. Niçin sorusu	o
4. Hiç kimseyi umursamıyordu... o (he = father)	o (father)
5. Hiç de umursamadı... o (he = father)	o (father)
6. Dışarı çıkarken.... söyledim... ben (= I)	ben
7. Annem de... o (she) O... (she = mother)	o
8. O... (father)	o (father)
9. Ve şimdi Grace...	o
10. Ve onunla tanışması...onun (her = Grace)	o

Tablo 1

Tablo 1’de sunulan metindeki 1, 4, 5 ve 8. cümlelerin hepsinde genç Harcourt’ın babasından “o” ya da “onun” diye bahsediliyor ve onun dış görünüş ve huyu anlatılıyor. Birinci cümle iki cümlecikten oluşmuş; birinci bölümde onun yeleğinden, ceketinden ve saçından, ikinci kısımda marangoza benzediğinden bahsediliyor. 4. cümlede “O kimseyi umursamaz.”, 5. cümlede “O şimdiye kadar umursamadı zaten.” 8. cümlede ise “O sadece gülüyordu.” deniliyor. Bu cümlelerdeki bilinen... yeni... haber yapısı (information structure) incelendiğinde hepsinin bilinen hanesinde ‘baba’nın olduğu görülmektedir. Yani, cümlelerin ortak konusu (topic) Genç Harcourt’ın babasıdır. Böylelikle aralarında semantik anlam bütünlüğü olan bağlaşik (cohesive) bir metin oluşturulması ve geliştirilmesi sağlanıyor. 2, 3, 6, 7, 9 ve 10. cümlelerin ise bilinen ... yeni haber yapılarının 1, 4, 5 ve 8. cümlelerinkinden farklı olduğunu görüyoruz. Hiçbiri ‘baba’ veya ‘o’ ile başlamıyor. Bundan dolayı metnin ‘bağlaşik’lığına doğrudan katkılarının olmadığı, fakat, farklı bir işlev üstlenerek metnin bağdaşıklığına katkıda bulundukları söylenebilir. 2. cümlelerin “Genç Harcourt” ifadesiyle başlaması, onun 1. cümleyle herhangi bir ilişkisinin olmadığı ya da anlamsız olduğu şeklinde yorumlanmamalıdır. Herhangi iki cümle bir metinde alt alta veya yan yana yazılmışsa veya söylenmişse bunlar kesinlikle birbirleriyle ilişkilidirler ve anlamlıdır. Semantik anlamları arasında bir ilişki kurulamıyorsa, pragmatik anlamlarına bakmak gereklidir; konuşmacı ya da yazar bu ifadeyle ne yapıyor (illocutionary force) sorusunun cevabını aramak gerekir (Austin, 1962). 1. cümlede Genç Harcourt babasının giyimini ve fiziki görünümünü tasvir ederken 2. cümlesiyle kendi kızgınlığını ve öfkesini dile getirmektedir. 3. cümlesiyle soru formunda bir şikayetini ve eleştirisini dile getirmektedir. Eğer bu cümle “Niçin hayatta hiç düzgün bir elbisesi yokmuş gibi ...” diye bir soru ifadesiyle başlamasaydı ve “Hayatta hiç düzgün bir elbisesi yokmuş gibi giyiniyordu.” şeklinde olsaydı bu bir şikayet olmayacak ve 1, 4, 5, 8. cümlelerinin devamı olarak onların önermelerinin geliştirilmesine (propositional development) ve metnin bağdaşıklığına katkıda bulunacaktı. 4. ve 5. cümleler tekrar “baba’nın tasvirine yöneliyor; onun hiç kimseyi umursamadığından bahsederek birinci cümleyle bağlantı kuruyor ve böylece konu bütünlüğü ile bağdaşıklığın sağlanmasına katkıda bulunuyor. 6. ve 7. cümlelerde, babanın giyinip dışarı çıkarken düzgün şeyler giymesi konusunda Genç Harcourt ve annesi tarafından her zaman uyarıldığı belirtilmektedir. Böylece 1., 4. ve 5. cümlelerde “baba’nın özne olarak yer aldığı konunun sürdürülmesi terk edilmekte; bunun yerine uyarı (kastedilen) anlamı aracılığıyla metnin bağdaşıklığı sağlanmaktadır. 8. cümleyle tekrar 1, 4, ve 5. cümlelerde işlenen konuya dönüldüğü görülmektedir ve babanın eleştirilere aldırmadığı söyleniyor. 8. cümledeki bu tasvir 9 ve 10. cümlelerde devam ettirilmiyor. Grace’in onu göreceği endişesi ve hatta onunla tanışacağı korkusu dile getiriliyor. Dolayısıyla, metnin bütününde bağdaşıklığı oluşturan 1, 4, 5

ve 8. cümlelerin anlamlarıyla 2, 3, 6, 7, 9, ve 10. cümlelerle kastedilen anlamlar (söz-eylemler) arasında yazarın ve okurların üzerinde mutabık kaldıkları sosyo-linguistik kurallardan kaynaklanan ilişkilerin olduğu açıktır:

1. 1. cümledeki Harcourt'ın babasının kılık-kıyafetini olumsuzlayarak tasviri ile 2. ve 3. cümlelerle gerçekleştirdiği öfkelenme ve şikayet etme söz-eylemleri arasında semantik değil ama pragmatik (sosyo-kültürel ve dünya bilgisinden kaynaklanan) bir (bağdaşık) ilişki olduğu dili üretenlerin de tüketenlerin de üzerinde mutabık kaldığı bir gerçektir.

2. Aynı şekilde 6. ve 7. eylem-sözlerle gerçekleştirilen uyarı eylemi ile 4. ve 5. cümlelerin ifade ettiği umursamama huyu arasında da bağdaşıklıkla sağlayan bir ilişkinin olduğu aşıkardır.

3. 8. cümlede tasvir edilen aldırma-gülme özelliği ile 6. ve 7. deki uyarı eylemi arasında da benzer bir bağ görülmektedir.

4. Benzer şekilde, 1, 4, 5, 8. cümlelerdeki tasvirler ile 9. ve 10. cümlelerdeki Grace'in onu göreceği endişesi ve hatta onunla tanışacağı korkusu pragmatik bir anlam bağı oluşturarak metnin bütünlüğünün (bağdaşıklığının) geliştirmesi ve gerçekleştirmesine katkı sağlamaktadır.

Başka bir inceleme örneği olarak, Doğan Cüceloğlu'nun "Geliştiren Anne-Baba" (2016) eserinin 'Hem Ait, Hem Özgür: Bu Çocuk Kimin?' başlıklı bölümü ele alınmıştır:

"Hepimiz hem özgür, hem de ait olmak isteriz. (1) İlişkilerde ait olmak ve birey olmak arasındaki denge yaşamın en temel olgularından biridir. (2) İnsanoğlunun her ikisine de ihtiyacı vardır; (3) hem ailesine, mahallesine, ibadethanesine, okuluna, futbol kulübüne, siyasi partisine ait olmak, (4) hem de bir birey olarak özgürce var olmak ister. (5) Ve anne-baba olarak bunun dengesini ayarlamak, çocuk gelişiminin en temel boyutlarından biridir. (6) Hamilelik döneminde çocuk tamamıyla anneye ait bir varlıktır; (7) anne onun için yer, içer, nefes alır. (8) Annenin yaptığı, yapmadığı her şey çocuğu etkiler (9) Doğduktan hemen sonra bebek artık kendisi nefes almaya başlar. (10) Anne onu emzirir, besler. (11) Bir süre sonra anne, ya da bakıcı, onu süt şişesi ve mamayla beslemeye başlar. (12) Ve bir gün bebek ağzına uzatılan mama kaşığı tutup kendi yemek ister. (13) Bebeğin mamayı döke saça yemesine izin verecek misiniz? (14) Verirseniz ona güvenmiş, sen yapabilirsin, senin isteklerini ciddiye alıyorum ve yapabileceğine inanıyorum mesajı vermiş olursunuz. (15) Buna karşın, bebek ağzına uzatılan mama kaşığı tutup kendi yemek istediğinde, onun elini iter, kendiniz yedirmek için ısrar eder, çocuğu zorlarsanız ona güvenmemiş, sen yapamazsın, senin isteklerini ciddiye almıyorum ve yapabileceğine inanmıyorum mesajlarını vermiş olursunuz. (16)" (Cüceloğlu, 2016: 24-25).

Yukarıda verilen numaralandırılmış alıntıdaki cümleler sırasıyla şu ifadelerle başlıyor.

1. Hepimiz
2. İlişkilerde ait olmak ve birey olmak arasındaki denge
3. İnsanoğlu
4. Hem ailesine, mahallesine... ait olmak
5. Hem de birey olarak
6. Anne-baba olarak bunun dengesini ayarlamak
7. Hamilelik döneminde çocuk
8. Anne
9. Annenin yaptığı
10. Doğduktan sonra bebek
11. Anne
12. Anne ya da baba
13. Bebek
14. Siz
15. Siz
16. Siz

Tablo 2

“Hepimiz” ve “İnsanoğlu” ile başlayan 1. ve 3. cümleler insanoğlunun hem ait olma, hem de müstakil hareket etme isteğini ve ihtiyacını konu ediniyor. Fakat, 2. cümlede özne insanoğlu değildir ve 1. ve 3. cümlelerin geliştirdiği semantik anlama katkı sağlamadığı açıktır. Bu durumda, yan yana veya alt alta yazılan cümlelerden herhangi birinin anlamsız veya işlevsiz olduğu söylenemez. Eğer bir cümlenin bağlaşıklığa katkısı yoksa bağdaşıklığa katkı sağladığı akla gelmelidir. “İlişkilerde ait olmak ve birey olmak arasındaki denge”yi konu alan 2. cümle pragmatik anlamıyla ilk cümlede bahsedilen hepimizin isteği olan bu iki unsurun yaşamsal önem taşıdığı vurgusunu ifade etmektedir. 4. ve 5. cümleler 3. cümlenin örnekle açıklaması işlevini görmektedir. 6. cümle daha önce bahsedilen dengenin anne-baba ve çocuk iletişiminde var olması gerektiğini belirtmektedir ve böylece 1. ve 3. cümlelerle birlikte bağlaşıklığa katkı sağlamaktadır. 7. 10. ve 13. cümleler de bebeği konu alarak aynı işlevi gerçekleştirmektedir ve “anne” ile başlayan 8. ve 9. cümlenin açıklaması olarak bağdaşıklığı sağlamada rol almaktadır.

11. ve 12. cümlede 10. cümlede ifade edilen (nefes alma) eylemi dışında bebeğin yapamadıklarını ayrıntılaşma işlevi görmektedir. 14., 15., 16. cümleler 13. cümlede bebeğin kaşığı tutup yemesine anne-babaların farklı tepkilerini anlatmaktadır:

1. Ait olma ve özgür olma isteği (1) ile bu dengenin sağlanmasının önemi (2)
2. Hamilelik döneminde çocuğun anneye bağımlı olması (7) ile annenin gereğini yerine getirme ödevi (8, 9)
3. Doğum olayından sonra bebeğin sadece nefes alabilmesi (10) ile anneye tam bağımlılık (11, 12)
4. Bebeğin kaşığı tutma isteği (13) ile buna verilecek doğru-yanlış tepkiler (14, 15, 16)

Bebeğin kaşığı tutma isteği ile buna verilecek doğru veya yanlış tepkiler arasında semantik değil ama pragmatik, sosyo-kültürel ilişkiler olduğu aşıkardır.

Ernest Hemingway (1985)'in 'Beyaz Fillere Benzeyen Tepeler' adlı konusu İspanya'da bir tren istasyonunda geçen kısa hikâyesinden bir bölümünün çevirisine imalar ve çıkarımlar bakımından ele alındığında, hikayedeki kahramanların iletişimlerinin büyük bölümünün bu iki yolla (imalar ve çıkarımlarla) sağlandığı görülmektedir. Hikâyede bir Amerikalı erkek ile kız arkadaşı bir barın önünde gölgede oturup Barselona'dan gelip Madrid'e gidecek treni beklemektedirler. Bu sırada farklı içkiler deneyerek vakit geçirmektedirler (Hemingway, 1985):

"Adam sineklikten içeri doğru "bakar mısınız?" diye seslendi. Kadın bardan çıkıp geldi..."
"İki Anil del Toro, lütfen."
"Suyla mı olsun?"
"Suyla mı istersin?"
"Bilmiyorum." dedi kız. "Suyla iyi mi oluyor?"
"İyidir."
"Suyla mı istiyorsunuz?" diye sordu kadın.
"Evet suyla."
"Tatsız-tuzsuz bir şey." dedi kız ve bardağı yerine koydu.
"Her şey öyle."
"Evet," dedi kız. "Hiçbir şeyin tadı yok."
"Özellikle uzun zamandır beklentisi içinde olduğumuz hiçbir şeyin."
"Of, kes şunu artık!"

“Sen başlattın,”

Yukarıda alıntılanan bu konuşmadan erkekle kızın neden bahsettiklerini, niçin gerildiklerini ve sonunda erkeğin kızı neden azarladığını kullanılan kelime ve cümlelerin linguistik anlamlarından çıkartmak mümkün görülmemektedir. Hikâyenin bu alıntıdan önceki ve sonraki bölümlerinde hamile, bebek, kürtaaj kelimeleri geçmemektedir. Kızın hamile olmasının ve erkeğin bebeği istememesinin onu kürtaaja zorlamasının ama kızın buna direnmesinin asıl bağlamı oluşturmaya rağmen bunların hikâyede hiç bahsedilmemesi ve tamamen okura bırakılması bağlamsal ima ve çıkarımların metnin bağdaşıklığının sağlanmasındaki önemi ve gerekliliğini çok net bir şekilde ortaya koymaktadır. Bunun için iki tarafın da ‘ima’ ve ‘çıkartım’larının okur tarafından doğru teşhis edilmesi gerekmektedir. Erkek ve kız arkadaşı önemsiz şeylerden bahsederken kızın ilk defa tattığı bir içkinin tatsız olduğunu söylemesi üzerine erkeğin “her şey öyle” diyerek kızın kendisinin bebeğe karşı tutumundan memnun olmadığını bildiği ve kendinin de durumdan hoşlanmadığı imasının doğru bir şekilde anlaşılması gerekmektedir. Kız bu imayı erkeğin istediği gibi anlayarak her şeyin tatsız olduğunu doğruluyor fakat bunun sebebinin kendisinin değil, beklentilerini görmezlikten gelen ve onun isteklerini bilmesine rağmen ondan bunların tersini yapmasını isteyen erkek olduğunu ima etmektedir. Öyle ki, “uzun zamandır beklentisi içinde olduğunuz” ifadesiyle kız birlikteliklerini (konuşmalarda hiç adı geçmeyen) bebekle birlikte yürütmek isteğinin ve hatta daha ileri taşıyarak bir aile kurmak isteğinin karşılık görmediği imasında bulunmuştur. Erkek ise sürekli olarak ilişkilerinde ikisi dışında kimseyi istemediğini ifade etmiştir. Kızın bebeği istemesi ve kürtaaja razı olmaması erkeğin her yolu denemesine rağmen bundan vazgeçmemesi ve karşılıklı imalar ve çıkarımlarla birbirlerini iğnelemeleri gerilimi arttırmış ve sonunda erkek tahammül edemeyip “kes şunu artık” deme noktasına gelmiştir.

Sonuç

Bugün, artık, dilbilim çalışmalarında birim olarak cümle değil cümlelerin ve daha küçük birimlerin iletişim amaçlı organize edilip bir araya getirilmesiyle oluşturulan metin kabul edilmektedir. Metinler bile kendi başlarına bir anlamı olmayan, bir tarafın niyetini ve mesajını karşı tarafa aktarmak için kullanılan birer araçlardır. Üretilen metinler, ancak, okur ya da dinleyicinin anlam dünyasında bağlamsal bir karşılık bulduğu zaman görevlerini yerine getirebilirler (Petöfi, 1974) ve söylem vasfını alırlar.

Çalışmada, bağlamsal ima ve çıkarımların linguistik ifadelere ek olarak sosyo-kültürel dünya bilgilerini de gerektirdiği vurgusu yapılmıştır. Ayrıca, söyleme anlamı ile metni oluşturan

cümlelerin semantik anlamları ve kastetme anlamı ile de pragmatik anlamları arasında bir bağ kurulduğuna dikkat çekilmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda, söylem çözümlemesi yapılırken cümlelerdeki haber dizilişinin, semantik anlam yanında kastedilen anlam, bağlaşıklık ve bağdaşıklık sağlayan bağların, önvarsayımların, ima ve çıkarımların rollerinin dikkate alınması gerektiği görülmektedir. Bu terimlerin ayrı ayrı geliştirilmiş olmalarına rağmen söylemlerin oluşturulmasında ve incelenmesinde karşılıklı etkileşim içinde bulundukları ve birlikte anlam bütünlüğünü sağladıkları bir olgudur.

Bu çalışma yazılı metinler (nesirler) üzerinde temellendirilmiş olsa da, elde edilen bulguların sözlü (karşılıklı konuşma) metinlerin incelenmesinde de vurgu, tonlama, duraksama, sözlerin çakışması, konuşmaya girme veya konuşmadan çıkma, karşılıklık ve sırayla konuşma gibi diğer tekniklerle birlikte kullanılabileceği düşüncesi gelecekteki araştırmacılar için yeni çalışma konusu olma potansiyeli taşımaktadır.

Kaynakça

- Austin, J. L. (1962). *How To Do Things With Words*. (2nd ed.). Harvard University Press.
- de Beaugrande, R. A. & Wolfgang Vrich. D. (1981). *Introduction to Text Linguistic*. Longman.
- Callaghan M. (1964). The Snob in Cook Luella. (Ed.), *English For Today Literature in English*. McGraw-Hill.
- Cook, G. (1989). *Discourse*. Oxford University Press.
- Cook, G. (2003). *Applied Linguistics*. Oxford University Press.
- Cummings, L. (2005). *Pragmatics. A Multidisciplinary Perspective*. Edinburgh University Press.
- Cüceloğlu, D. (2016). *Geliştiren Anne-Baba*. Remzi Kitabevi.
- Çakır, A. (2017). Söylem Analizi ve Yabancı Dil Öğretimine Katkıları. *Her Yönüyle Yabancı Dil Üzerine Araştırmalar*. Çizgi Kitabevi.
- Davies, W. (2010). The Influence of J. L. Austin. *Hiroshima Studies in Language and Language Education*, 13, 93-108.
- Grice, P. (1975). Logic and Conversation in P. Cole and J. L. Morgan (Ed.). *Syntax and Semantics. Volume 3: Speech Acts*. Academic Press.
- Gundel, J. (1974). *The role of topic and comment in Linguistic Theory*. (Ph.D. Dissertation, University of Texas at Austin). ProQuest Dissertations Publishing.
- Halliday, M. A. K. & Hasan, R. (1976). *Cohesion in English*. Longman.
- Halliday, M.A.K. (2014). *An Introduction to Functional Grammar*. (4th eds.) Revised by Christian M.I.M. Matthiessen. Routledge.
- Haugh, M. (2012). Inference and Implicature. In C. A. Chapelle (Ed.), *The Encyclopedia of Applied Linguistics*. Wiley-Blackwell.
- Hemingway, E. (1985). Hills Like White Elephants. *English Teaching Forum*, (January).
- Horn, L. (2004). Implicature. In L. Horn and G. Ward (Eds.). *Handbook of Pragmatics*. Blackwell.
- Leech, G. N. (1974). *Principles of Pragmatics*. Longman.
- Mao, F. (2021). A Reanalysis of Cohesion and Coherence. *International Journal of Social Sciences and Management Review*. 4 (4), 37-45.

- Patton, M. Q. (1987). *How To Use Qualitative Methods in Evaluation*. Newbury Park, CA: Sage.
- Petöfi, J. S & Rieser, H. (1973). *Studies in Text Grammar*. Reidel.
- Petöfi, J. S. (1974). Modalität und 'Topic-Comment' in einer Logisch-Fundierten Textgrammatic. *Papers from the Symposium on Text Grammar*. 95-140.
- Searle, J. R. (1975). Indirect Speech Acts in Cole, P. & Morgan, J. L. (Eds.). *Syntax and semantics: Vol. 3*.
- Searle, J. R. (1969). *Speech Acts: An Essay in The Philosophy of Language*. Cambridge University Press.
- Shegloff, E. (2007). *Sequence Organization in Interaction*. Cambridge University Press.
- Van Dijk, T. A. (1977). *Discourse as Structure and Process*. Sage.
- Van Dijk, T. A. (1985). *Handbook of Discourse Analysis*. (4 vols.). Widdowson Academic Press.
- Widdowson, H. G. (1978). *Teaching Language as Communication*. Oxford University Press.

Structured Abstract

This study examines the functions of key concepts in discourse analysis within the processes of text production and reception. Specifically, it focuses on how information structure, speech act theory, cohesion, coherence, presupposition, implicature, and inference contribute to the construction of meaningful discourse. Moving beyond sentence-level analysis, the study aims to demonstrate that discourse coherence emerges not only from grammatical relations but also from the interaction between linguistic structure and contextual interpretation.

Today, in linguistic studies, the unit of analysis is no longer considered the sentence, but rather the text, which is formed by organizing and bringing together sentences and smaller units for communicative purposes. Even texts themselves do not possess meaning in isolation; they are tools used to convey one party's intention and message to the other. However, texts can fulfill their communicative functions only when readers or listeners interpret them within an appropriate contextual framework.

When conducting discourse analysis, it is evident that the roles of information structure within sentences, intended meaning alongside semantic meaning, the ties ensuring cohesion and coherence, presuppositions, implicatures, and inferences must be taken into account. Although these terms were developed separately, it is a fact that they exist in mutual interaction during the construction and examination of discourses, collectively ensuring the integrity of meaning.

When analyzing a text, it is inevitably necessary to take both types of meaning into consideration. The semantic meaning of a sentence is the meaning derived from the systematics of language, stripped of the context in which it is used, and is universally accepted by all speakers of that language. The pragmatic meaning of the same sentence, on the other hand, refers to the meaning that goes beyond the linguistic sense, emerging as a result of its relationship with one or more elements within the context of its use.

The study adopts a qualitative descriptive research design grounded in discourse analysis. Following Patton's (1987) principle of "information-rich cases," a purposive sampling strategy was employed in selecting the data. In addition to short author-constructed examples, the analysis includes authentic text excerpts from Morley Callaghan's *The Snob* and Ernest Hemingway's *Hills Like White Elephants* to observe how pragmatic mechanisms operate in extended, communicatively integrated discourse.

The findings demonstrate that discourse coherence cannot be explained solely through semantic or grammatical relations. The ordering of "given–new" information is not accidental; it is based

on the speaker's presuppositions regarding shared knowledge and helps constitute the topic of the text. Utterances perform actions (locutionary, illocutionary, and perlocutionary) beyond their literal meanings, where illocutionary force is essential for pragmatic interpretation. While cohesive devices (grammatical/lexical ties) create surface-level connectivity, coherence depends primarily on contextual interpretation and inferential reasoning. The analysis of Hemingway's text illustrates how conversational implicatures and contextual inferences structure narrative meaning even when key thematic elements remain implicit.

The study concludes that discourse production and reception are dynamic processes shaped by the interaction of semantic structure and pragmatic interpretation. Pragmatic concepts such as presupposition, implicature, and speech acts function interdependently in constructing meaningful discourse. Cohesion alone is neither sufficient nor decisive for coherence; rather, coherence emerges through contextual reasoning and shared socio-cultural knowledge. The study reinforces the premise that pragmatic analysis is an indispensable component of discourse research, as it provides the necessary tools to decode the implicit layers of extended texts.